

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

2. Спогади Василя Кравченка про Трохима Зіньківського (Сидір Краль. Вступна стаття, публікація, коментарі) // Київська старовина. — 1997. — № 3–4 (316). (травень–серпень). — С. 173.
3. Зіньківський Т. Заєць, що себе жертвує // Зоря. — 1885. — Ч. 14.
4. Єфремов С. Історія українського письменства. — К., 1995. — С. 511.
5. Шевчук В. Нашадок запорожців // Є. Чикаленко. Спогади (1861–1907). — К.: Темпора, 2003. — С. 17–18.
6. Зіньківський Т. Молода Україна, її становище і шлях // Зіньківський Т. Писання Трохима Зіньківського. — Кн. 2. — Львів, 1896. — С. 81–119.
7. Тарас Шевченко в світлі європейської критики // Писання Трохима Зіньківського. — Кн. 2. — Львів, 1896. — С. 76.
8. З листа Б. Грінченку від 29.03.1890. Див.: Василь Скрипка. Письменник, фольклорист, публіцист // Літературна Україна. — 1971. — 13 серпня. — С. 4.
9. Зіньківський Т. Штунда, українська раціоналістична секта // Зіньківський Т. Писання Трохима Зіньківського. — Кн. 2. — Львів, 1896. — С. 121–289.
10. Спогади Василя Кравченка про Трохима Зіньківського // Київська старовина. — 1997. — № 3–4 (316). (травень–серпень). — С. 173.

Г. В. Стрельський

ТВОРЧЕ ЖИТТЯ І ТРАГІЧНА СМЕРТЬ М. А. СЛАВІНСЬКОГО

Наприкінці травня 1945 р. на одній з вулиць Праги гвардії старший лейтенант П. Закревський затримав сивоголового літнього чоловіка «для встановлення особи». Підозру в пильного офіцера викликало те, що дідусь підійшов до гурту солдатів-визволителів, які розмовляли українською мовою, щоб привітати земляків з Перемогою. Як з'ясувалося, Закревський «впіймав великого петлюрівського птаха». Затриманим виявився «забутий» в радянській Україні, але широко відомий в країнах Заходу, громадсько-політичний діяч, вчений-історик, юрист, журналіст, літературознавець, перекладач, поет Максим Антонович Славінський (літ. псевдоніми — М. Стависький, С. Лавинський та ін.). Після короткого попереднього слідства в відділі контррозвідки

СМЕРШ 4-ої гвардійської танкової армії М. Славінського на початку травня 1945 р. було відправлено до Києва в слідчу частину НКДБ УРСР. Справу «прийняли до розгляду» 09.08.1945 р. Далі були шоденні багатогодинні допити, що тривали до початку листопада. Як видно з протоколів цих допитів, М. Славінському, що «відзначив» своє 77-річчя в першій Київській в'язниці УНКВС, довелося за ці три місяці «прокрутити» в пам'яті все своє життя. Відповідаючи на численні запитання слідчих, він пригадав і послідовно виклав основні факти своєї біографії, громадсько-політичної, наукової і літературної діяльності. Ці неповторні за формою «літературно-канцелярського запису» автобіографічні мемуари, що зберігаються в Відомчому державному архіві СБУ [1], є одним з найважливіших джерел вивчення маловіданого досі життєпису Максима Славінського.

Народився він 12.08.1868 р. в містечку Ставише Тарашанського повіту на Київщині в селянській сім'ї. Успішно закінчивши київську гімназію (1886), юнак опанував в Університеті св. Володимира навчальні програми двох факультетів — юридичного (1887–91) та історико-філологічного (1891–95), здобувши ґрунтовну політико-правову та філологічну освіту. У роки навчання брав активну участь в діяльності драгоманівських гуртків під керівництвом професора університету М. Ковалевського. Чимало членів цих гуртків (зокрема й М. Славінський) пізніше зорганізувалися в Українську партію соціалістів-федералістів з програмною орієнтацією на автономну Україну в складі Російської федерації.

По закінченні університету (1895) М. Славінський протягом двох років відбував службу в царській армії. Невдовзі переїхав до Петербурга. Працював присяжним повіреним судової палати (1897–98). Проте, юридична кар'єра не приваблювала його. Основною своєю професією М. Славінський обрав літературну справу — журналістику. У 1899–1906 рр. він працював в редакціях газет і журналів: «Северный курьер», «Жизнь», «Мир божий», «Товарищ», «Труд», «Наша жизнь» (Петербург), «Приднепровский край» (Катеринослав), «Южные записки» (Одеса) та ін., зарекомендувавши себе кваліфікованим журналістом і публіцистом, фахівцем з національного питання. На сторінках цих видань з'явилося чимало поетичних творів М. Славінського, його російських перекладів творів Т. Шевченка та інших українських поетів.

У травні–вересні 1906 р. М. Славінський був головним редактором журналу «Украинский вестник» (Петербург) — друкова-

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

ного органу Української громади в І Державній думі Росії. Авторський колектив журналу склали кращі інтелектуальні сили українського національного руху — М. Грвшевський, Л. Багалій, Ф. Вовк, В. Гнатюк, В. Доманицький, О. Лотоцький, О. Рвсов, М. Біляшівський, І. Шраг, М. Могилянський, П. Чижевський, Д. Дорошенко та ін. Останній влучно назвав цей журнал «українською трибуною на цілу Росію» [2]. У першому ж числі журналу було вміщено статтю М. Славінського під красномовною назвою «Імперія народів» [3].

У 1909–15 рр. М. Славінський працював співредактором популярного тоді часопису «Вестник Европы» (Петербург–Петроград), на сторінках якого продовжував висвітлювати своє розуміння «українського питання» в Російській імперії. «Як журналіст М. Славінський був більш за всіх нас в курсі справ політичних — внутрішніх і міжнародних, — згадував О. Лотоцький. — В російських журналістичних колах М. Славінський, навіть працюючи в виданнях суто російських, завше мав себе як українця, — не зрікаючись своїх українських поглядів та не маркуючи себе «малоросом», як звичайно поступали його колеги, російські журналісти українського походження. Лейтмотивом публіцистичних праць М. Славінського в українській справі була ідея Росії не як суцільного цілого із поглядів національного та політичного, а як «імперії народів», в якій кожен народ має користуватись належним правом національним та політичним» [4]. З 1915 р. до початку 1917 р. М. Славінський брав участь в боях Першої світової війни в чині прапорщика. Наприкінці березня 1917 р. його обрали членом Української Національної Ради в Петрограді. Він був одним з організаторів Російської республікансько-демократичної партії, членом її ЦК і співзасновником партійного органу — газети «Отечество». За дорученням О. Керенського, в червні 1917 р. М. Славінський очолив Особливий нараду, яка розробляла реформу федеративного устрою Росії. У вересні 1917 р. він був обраний членом Тимчасової Ради Російської Республіки (передпарламенту) і призначений представником Тимчасового уряду Росії при Українській Центральній Раді. У цьому ранзі М. Славінський взяв активну участь в роботі З'їзду поневолених народів Росії, що відбувся того ж місяця в Києві [5]. Навесні 1918 року М. Славінський повернувся в Україну, друкувався в газетах «Нова Рада», «Відродження», інших періодичних виданнях.

За влади гетьмана П. Скоропадського (з кінця квітня 1918 р.) М. Славінський був радником Міністерства закордонних справ.

повноважним представником Української держави при вряді Війська Донського, брав активну участь як голова політичної комісії в мирних переговорах з делегашією радянської Росії (травень—червень 1918), працював міністром праці в вряді Ф. Лизогуба. Восени 1918 р. М. Славінського було обрано членом ЦК Української партії соціалістів-федералістів.

Перший вряд Директорії УНР, враховуючи те, що М. Славінський, окрім інших необхідних якостей вченого і дипломата, вільно володіє всіма слов'янськими мовами і особисто знайомий з президентом Чехо-Словащини Т. Масариком, призначив його головою Української дипломатичної місії в цій країні. Прибувши до Праги 17.01.1919 р., місія на чолі з М. Славінським розгорнула активну роботу. М. Славінському вдалося придбати і відправити для Армії УНР три вагони медикаментів і два вагони білизни й обмундирування, звільнити і повернути з Чехо-Словащини на Батьківщину близько 10 тисяч українців з числа військовополонених колишньої російської армії та біженців. Очолювана М. Славінським місія зв'язалася з дипломатичними службами європейських країн, випустила і розповсюдила серію (понад сорок брошур) «Пізнайте Україну». У цих виданнях, а також в популярних лекціях М. Славінський та інші представники місії доводили світовій громадськості що є український народ, який має свої національні, етнічні особливості, свою історію і культуру, що цей народ домагається тепер міжнародного визнання власної незалежної держави. Після розпуску місії (1923) М. Славінський викладав курси «Історія Європи ХІХ століття» та «Історія України» в Українській господарській академії в Подебрадах і в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі. Одночасно писав і надсилав статті до львівської газети «Ліло», журналу «Літературно-науковий вісник» та інших видань. Зокрема, в 1927–33 рр. він був постійним кореспондентом громадсько-політичного тижневика «Тризуб», що був заснований з ініціативи С. Петлюри і продовжував видаватися в Парижі. У своїх статтях, а також публічних лекціях, виступах в комісіях Ліги Націй М. Славінський гостро критикував більшовицьку ідеологію, методи правління в СРСР і УСРР. Він був заступником голови «Головної емігрантської ради» (Париж), матеріально допомагав Музею визвольної боротьби України в Празі. На його квартирі найчастіше збиралися представники української політичної еміграції в Празі [6]. У 1934 р. в Подебрадах був виданий курс лекцій М. Славінського — «Історія України», а 1938 р. —

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

його брошура «Національно-державна проблема в СРСР» (в Парижі, російською мовою).

Саме ця брошура, знайдена агентами СМЕРШу під час обшуків помешкання М. Славінського в Празі, стала одним з найголовніших «речових доказів» його «злочинів». Він був звинувачений в тому, що протягом багатьох років «вів активну роботу, спрямовану на повалення Радянської влади на Україні, відрив її від Радянського Союзу і створення самостійної буржуазної держави» [11]. Чекаючи на суд Військового Трибуналу, М. Славінський помер в 1-й в'язниці УНКВС 23.11.1945 р. в Києві.

Окремо варто сказати про одну сторінку із особистого життя М. Славінського. Ще в 1886 р., познайомившись із Лесею Українкою, він стає одним з її найближчих друзів. У радянських дослідженнях життя і творчості Лесі Українки про цю дружбу (а, ймовірно, і щось більше) не згадувалося, оскільки особа М. Славінського табувалася. Але досить уважно прочитати листи Лесі Українки до рідних і друзів (навіть з числа виданих в радянські часи [7], деякі спогади її близьких, наприклад, книгу її сестри [8], щоб зрозуміти, яке місце в житті великої поетеси в той період займав М. Славінський. Наведу хоча б один приклад. У листі до М. Павлика Л. Українка писала: «Шкава я, яке враження на галицьких людей роблять такі оповідання, як, наприклад, про моє сотрудицтво з Ставиським (так просто!!!). Я оце задумую писати дешицю, то коли надрукую — ото витріщать очі ваші панночки та й паничі...» [9]. У 1888 р. М. Славінський став одним з найактивніших членів створеного за ініціативою Лесі Українки гуртка «Плеяда молодих українських літераторів». 1893 р. разом з поетесою він вперше переклав українською мовою і видав поетичну збірку Г. Гейне «Пісні кохання» (передмову до цієї збірки написав І. Франко). Цікаво, що славетний композитор М. Лисенко того ж року створив цикл з 12 солоспівів і 2 дуети на український переклад віршів свого улюбленого поета Г. Гейне [10]. Вершиною циклу є дует «Коли розлучаються двоє», що давно сприймається як українська народна пісня. Між тим, славу М. Лисенка як композитора цілком розділяє автор українського тексту цих музичних творів — М. Славінський. В одному з тогочасних листів до Олени Пчілки — своєї хрещеної матері в літературній праці, М. Славінський писав: «Я українець. І як Вам те відомо, українець не тільки через те, що в серці України вродився, а й через те, що нічим іншим я і не хочу бути!...» [11].

1. Відомчий державний архів Служби безпеки України. — Спр. 39173. — Арк. 17.
2. Український історичний календар. — К., 1995. — С. 128.
3. Украинский Вестник. — 1906. — № 1. 21 мая. — С. 34–38.
4. Верстюк В. Ф., Осташко Т. С. Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. — К., 1998. — С. 159.
5. Реєнт О. П., Андрусішин Б. І. З'їзд поневолених народів. — К., 1994. — С. 8–9, 18, 31–32, 45, 47.
6. Шувльгин Олександр. Без території. Ідеологія та чин Уряду УНР на чужині. — К., 1998. — С. 25.
7. Леся Українка. Документи і матеріали (1871–1913). — К., 1971.
8. Косач-Кривенюк Ольга. Леся Українка: Хронологія життя і творчості. — Нью-Йорк, 1970 (Тут ім'я М. Славінського згадується на 56-ти сторінках: переважно при цитуванні листів Л. Українки. — Г. С.).
9. Леся Українка. Збір творів в 12-ти томах. — К., 1978. — С. 319.
10. Скорувльська Р., Харчук Р. Остання зірка «Плеяди» // Слово і час. — 1998. — № 3. — С. 83.
11. Там само. — С. 81.

М. П. Чабан

КНИГАР ДМИТРО ЛИСИЧЕНКО

Дмитро Михайлович Лисиченко — учасник українського робітничого руху на Катеринославщині — провідний член катеринославської організації УСДРП, товариш по партії В. Винниченка. Книгар і чесний трудівник рідного слова. Але останні сімдесят років про нього мало хто згадував.

Дмитро Лисиченко за архівними матеріалами народився 10.10.1887 в Катеринославі. Його мати — Марія Федорівна Лисиченко, жителька с. Красногригорівки Катеринославського повіту Г11. Відомості щодо батька відсутні. Юнак, спраглий до знань, спромігся здобути середню освіту — закінчив вчительські курси. Навколо Дмитра та його дружини Марії Олександрівни (дівоче Кираченко) зосереджувалася вся нелегальна праця катеринославської організації УСДРП.